

Naujoji nyāya

Saha nāv avatu

Oṃ saha nāv avatu
saha nau bhunaktu
saha vīryaṃ karavāvahai
tejasvi nāv adhītam astu
mā vidviṣ āvahai |
Om śāntiḥ śāntiḥ śāntiḥ

Tesaugo mudu Jis,
Tebus mudviem patenkintas!
Dirbkiva iš peties,
Tegu nušvinta mudviem pažinimas!
Ir tenebus tarp mudviejų nesantaikos.
Aum, ramybė, ramybė, ramybė!

Astika: sāmkhya-yoga, **nyāya**-vaišeṣika, mīmāṃsā-vedānta.

Nāstika: budistai, jainai, cārvāka, ājīvika, ajñāna.

Etimologija: žodis *nyāya* kilo nuo šaknies *nī* (*nayati*) – „vesti, vadovauti, kreipti“ **arba** nuo priešdėlio *ni* bei šaknies *i* (*eti*) – „įeiti, atsitikti, atsekti“.

Nyāyos mokyklą pirmiausiai domina **pažinimo teorija, logika bei argumentavimo ir diskusijų būdai (taip pat jų klaidos).**

Chronologiškai galima išskirti: 1) senąją nyāyą (*prācīnanyāya* II a. pr. Kr. – XII a.), kurios pradžia yra tekstas „Nyāya sūtra“ bei 2) **naująją nyāyą** (*navyanyāya* XII-). Naujosios nyāyos pradininku laikomas Gaṅgeša, parašęs „Tattvacintāmaṇi“.

Naujoji (*navya*) nyāya skiriasi nuo senosios (*prācīna*) ne tyrimo sritimis (nors mažiau dėmesio skiriama diskusijų būdams), bet nauju ir **griežtesniu terminologiniu žodynu**. Naujojoje nyāyoje integruojama **vaišeṣikos padārthų sistema**

Naujosios nyāyos literatūra ir istorija

Naujoji nyāya susiklostė ir ilgą laiką klestėjo tik Maithilos regione (dabartinės Biharo valstijos šiaurinė dalis). Naujoji nyāya pradeda plisti po visą Indiją tik apie Raghunātha Śiromaṇi (1475-1550) laikus, kai jis persikelia gyventi į Bengaliją.

Naujosios nyāyos literatūros pradžia laikomas – Gaṅgešos „Tattvacintāmaṇi“ (XII-XIII a.). „Tattvacintāmaṇi“ tai didžiulis veikalas, kuris naujoviškai skirstomas į keturis skyrius: patyrimas (*pratyakṣa*), samprotavimas (*anumāna*), palyginimas (*upamāna*), autoritetingas liudijimas (*śabda*). Veikalo naujumas pasireiškia stiliumi bei gvildenama terminija.

Ilgainiui daugelis „Tattvacintāmaṇi“ komentatorių pradėjo komentuoti tik patyrimo ir samprotavimo skyrius. „Tattvacintāmaṇi“ komentavo Śaṅkara Miśra (XV a.), Vācaspati Miśra II (XV a.), Yajñapati Upādhyāya (XV a.), Narahari Viśārada, Jayadeva Pakṣadhara (1424-1500), **Vāsudeva Sārvabhauma** (XV-XVI a. pr.), Rucidatta Miśra (XV-XVI a.) **Raghunātha Śiromaṇi** (1475-1550), **Gadādhara** (XVII a.), **Jagadīśa** (XVII a.) ir kt.

Naujosios nyāyos terminologija

1) **Anuyogin-pratiyogin** (priklausantysis-priklausomasis). Priklausančiojo ir priklausomojo santykis (*sambandha, saṃsarga*) nurodo į savybių priklausomybę. Pvz., sakinyje „Daśaratha yra Rāmos tėvas“, nurodoma, kad tėviškumas (*pratiyogin*) priklauso Daśarathai (*anuyogin*), o sūniškumas (*pratiyogin*) priklauso Rāmai (*anuyogin*). Daśarathoje būnantis tėviškumas priklauso (*saṃyoga*) nuo Rāmoje būnančio sūniškumo.

2) **ādheya, ādhārya-adhikaraṇa, ādhāra, āśraya**. *Ādheya, ādhārya* – tai savybė, kuri būna objekte, o *adhikaraṇa, ādhāra, āśraya* – tai vietos, kuriose būna savybė. Pvz., tėviškumas (*ādheya*) yra Daśarathoje. Sakinyje „ugnis yra kalne“ (*parvatovahniman*), ugnis yra *ādheya*, o kalnas (*ādhāra*).

3) **Viśeṣ ya-viśeṣ aṇa**. *Viśeṣya* – tai apibūdinamas objektas, o *viśeṣaṇa* – tai apibūdinimas. Pvz., sakinyje „puodo nėra ant grindų“ (*Bhūtale gato nāsti*), „puodo nebuvimas“ yra *viśeṣya*, o *viśeṣaṇa* „buvimas ant grindų“. Nebuvimas (*nāsti, abhāva*) laikomas esaties forma (*sat*).

4) Jāti-upādhi. *Jāti* – tai rūšinė savybė, kuri būdinga bent keliems objektams, o *upādhi* – tai savybė, kuri būdinga tik vienam objektui. Pvz., Daśarathoje esantis tėviškumas (*pitratva*) yra *jāti*, o Daśarathoje esantis Daśarathiškumas yra *upādhi*.

5) Avacchedaka-avacchinna (ribojantysis-ribojamasis). Bet koks objektas niekada nėra savaimė, bet visada yra ribojamas santykių. Pvz., sakinyje „ugnis yra kalne“, apibūdinamas objektas (*viśeṣya*) yra ribojamas kalno, ugnies, ir ugniškumo.

Patyrimas-suvokimas (pratyakṣa)

Gaṅgeśa patyrimą apibrėžia kaip „betarpišką akivaizdumą“ (*pratyakṣa sākṣātkāritvam lakṣaṇa*) bei kitoje vietoje kaip „pažinimą, kuris nesukeliamas jokio pažinimo priežasties“ (*jñānākaraṇakam jñānam tu vāyam*).

Skiriamas nekuriantis (*nirvikalpaka*) ir kuriantis (*savikalpaka*) patyrimas (*pratyakṣa*). Nekuriantis patyrimas – tai objekto patyrimas, kai jam nepriskiriamas joks sąvoka ar vardu, be to, nekuriančiame patyrimo nesimato objektą sudarančių santykių.

Kuriantis patyrimas – tai objekto patyrimas, kai jame išvelgiami santykiai bei jis apibūdinamas sąvoka ir (vardu).

Viśeṣyatva (buvimas apibūdinamu objektu), *viśeṣaṇatva* (apibūdinamumas)

Pvz., suvokinys **čia mėlynas lotusas**, išreiškiamas kalba „čia mėlynas lotusas“, nenurodo viso suvokinio turinio, kadangi suvokinys **čia mėlynas lotusas** susideda iš daugiau dalių ir tarpusavio sąryšių, nei išreiškiamas kalba „čia mėlynas lotusas“:

- 1) *Lotusas* veikia kaip **apibūdinamas objektas**.
- 2) *Lotusiškumas* veikia kaip **apibūdinamumas**, kuris priskiriamas *lotusui*.
- 3) *Mėlyna* veikia kaip **apibūdinamumas**, kuris priskiriamas *lotusui*.
- 4) *Mėlyna* veikia kaip **apibūdinamas objektas**.
- 5) *Mėlynumas* veikia **apibūdinamumas**, kuris priskiriamas *mėlynai*.
- 6) *Šitas* veikia apibūdinamumas, kuris priskiriamas *lotusui*.
- 7) *Šitas* veikia kaip **apibūdinamas objektas**.
- 8) *Šitiškumas* veikia kaip apibūdinamumas, kuris priskiriamas *šitam*.

Žodžiais galima perteikti tik terminus, bet ne atskirus sąryšius.

Samprotavimas (*anumāna*)

- 1) teiginys kurį reikia įrodyti (*pratijñā*): „ant kalno yra ugnis“ (*parvatovahnimān*);
- 2) pagrindas (*hetu*): „dėl to, kad yra dūmai“ (*dhūmāt*)
- 3) pareiškimas (*udāhāraṇa*): pareiškimas susideda iš apibendrinimo (*vyāpti*) „kur yra dūmai, ten yra ugnis“ (*yatra yatra dhūmah, tatra tatra vahniḥ*) bei pavyzdžio (*dr̥ṣṭānta*): „gaminant valgyti“ (*pacyate*).
- 4) pritaikymas (*upanaya*): „Yra toks atvejis“ (*tathā cāsau*).
- 5) išvada (*nigamana*): „Dėl to ant kalno yra ugnis“ (*tasmāt tathā parvatovahnimān*).

Subjektas (*pakṣa*) – kalnas; predikatas (*sādhya*) – ugnis; pagrindas (*hetu*)– dūmai.

Pagrindinė Gañgešos gvildenama problema – indukcija. Kaip iš paskirų atvejų išvesti teisingą bendrąją išvadą? Kokios yra teisingo apibendrinimo taisyklės? Gañgeša skiria kelias sąvokas: apibendrinamas objektas (*vyāpya*), apibendrintojas (*vyāpaka*), apibendrinimas (*vyāpti*). Dūmai yra apibendrintas objektas, ugnis yra apibendrintojas, o tarpusavio sąryšis yra apibendrinimas.

Gaūgeša iš viso pateikia ir gvildena 29 apibendrinimus, iš kurių 8 laiko patikimais.

Nepatikimi tie apibendrinimai, kuriuose nepatikslinamos nebuvimo sąlygos.

Pvz., „Viskas įvardinama, nes pažįstama“.

Viskas – subjektas, pagrindas – pažinumas, predikatas – įvardinamumas. Toks samprotavimas klaidingas, kadangi nespecifikuoja pagrindo ir predikato pasirodymo vietos.

Pasak Gaūgešos, trys kriterijai lemia teisingą apibendrinimą: subuvimas dūmų ir ugnies, kuris nekliudomas kartu nesubuvimo atvejų bei turėjimas bendrą subuvimo vietą.

Raghunātha Śiromaṇi (1475-1550)

Du svarbiausi Raghunāthos Śiromaṇi darbai – „**Padārthatattvanirūpaṇa**“ bei Gaṅgešos veikalo komentaras „Tattvacintāmaṇidīdhiti“. Gaṅgeša išsiskyrė pažinimo teorijos srityje, o Raghunātha ypatingai išgarsėjo originaliu ontologinių klausimų gvildenimu. Raghunātha atsisako senosios padārthų sistemos ir įveda naujų padārthų, nepateikdamas galutinio padārthų sąrašo.

Senasis padārthų sąrašas pripažintas visų nyāyos mąstytojų: 1) santalka-substancija (*dravya*), 2) gija-kokybė (*guṇa*), 3) veika (*karma*), 4) bendrumas (*sāmānya*), 5) skirtis (*viśeṣa*), 6) buvimas kame, sambuva (*samavāya*), 7) nebūtis (*abhāva*).

Raghunātha atsisako skirties (*viśeṣa*) padārthos, o veika įtraukta prie kokybių. Įvedamos naujos padārthos: skaičius (*saṃkhyā*), nuosavybė (*svatva*), jėga-energija (*śakti*), priežastingumas (*kāraṇatva*), buvimas padariniu (*kāryatva*), akimirka (*kṣaṇa*).

- 1) Laika, erdve ir eteri Raghunātha tapatina su Dievu.
- 2) Visos universalijos (bendrosios savybės) laikomos *upādhi*.
- 3) Didelė reikšmė skiriama nebūtimis (*abhāva*).